

LAISVAS ĮRODYMŲ VERTINIMAS CIVILINIAME PROCESĖ: TEORINIAI IR
PRAKTINIAI ASPEKTAI

Žilvinas Terebeiza *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonai 8 614 70344, 291 18 17
Elektroninis paštas z.terebeiza@lrvk.lt*

Pateikta 2006 m. sausio 5 d., parengta spausdinti 2007 m. balandžio 27 d.

Santrauka. Svarbiausia teismo pareiga yra apginti pažeistas asmens teises ir įstatymo saugomus interesus. Tai galima padaryti tik tinkamai įvertinus teisiškai reikšmingas faktines bylos aplinkybes. Ir Lietuvos teisinėje literatūroje, ir teismų praktikoje paprastai konstatuojama, kad Lietuvoje galioja laisvas įrodymų vertinimo principas, tačiau išsamiau nagrinėjamas minėto principo turinys, atskiri jo elementai.

Šiame straipsnyje bus siekiama atskleisti laisvo įrodymų vertinimo principo turinį, atskirus jo elementus bei pateikti kai kurias apibendrintas išvadas, reikšmingas taikant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatas, reglamentuojančias įrodymų vertinimą. Straipsnyje nebus nagrinėjami atskirų civilinio proceso stadijų, įrodinėjimo etapų laisvo įrodymų vertinimo ypatumai ir atskirų įrodymų rūšių vertinimo specifika.

Pagrindinės sąvokos: įrodymai, įrodinėjimas, laisvas įrodymų vertinimas, įrodymų leistinumai, įrodymų sąsajumas, vidinis teismo įsitikinimas.

IŽANGA

Temos aktualumas. Įrodinėjimo procesas civilinėje byloje susideda iš aplinkybių, turinčių reikšmės bylai, ir jas patvirtinančių įrodymų rinkimo ir pateikimo teismui, įrodymų tyrimo bei vertinimo. Taigi vienas iš įrodinėjimo proceso etapų yra įrodymų vertinimas. Tik tinkamai įvertinus civilinėje byloje esančius įrodymus galima tikėtis teisėto ir pagrįsto teismo sprendimo bei svarbiausios teismo pareigos – apginti pažeistas asmens teises ir įstatymų saugomus interesus – įgyvendinimo. Akivaizdu, kad įrodymų vertinimas turi ypač didelę reikšmę civiliniame procese.

Ir teismų praktikoje, ir Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje pripažįstama, kad Lietuvoje galioja laisvo įrodymų vertinimo principas, tačiau gana aptakiai bandoma atskleisti šio principo turinį, atskirus jo elementus. Paprastai konstatuojama, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau CPK) 185 straipsnis įtvirtina laisvo įrodymų vertinimo principą.

Nagrinėjama klausimu specialių mokslinių tyrimų Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje neatlikta, dažniausiai laisvas įrodymų vertinimas, jo turinys epizodiškai nagrinėjami civilinio proceso vadovėliuose ir teismų praktikoje.

Straipsnio hipotezė. Pagal CPK teisėjas yra laisvas vertindamas civilinėje byloje esančius įrodymus tiek, kiek tokios laisvės jam suteikia įstatymas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Vadovaujantis CPK pateikta oficialia įrodymų vertinimo samprata ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika bei teisės doktrina išnagrinėti civiliniame procese taikomo laisvo įrodymų įvertinimo turinį, atskirus jo elementus ir pateikti kai kurias apibendrintas išvadas, reikšmingas taikant CPK 185 straipsnio nuostatas bei suvokiant minėto instituto esmę.

Tyrimo objektas. Laisvo įrodymų vertinimo teisinis reglamentavimas.

Suprantant, kad laisvo įrodymų vertinimo tema yra gana plati, o pateikti išsamią laisvo įrodymų vertinimo analizę neleistų straipsnio apimtis, šiame straipsnyje nebus nagrinėjami atskirų civilinio proceso stadijų, įrodi-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros doktorantas.

nėjimo etapų laisvo įrodymų vertinimo principo ypatumai ir konkrečių įrodymų rūšių vertinimo specifika, tačiau bus bandoma atskleisti laisvo įrodymų įvertinimo turinį, atskirus jo elementus.

Šiame straipsnyje daugiau dėmesio bus skiriama laisvo įrodymų įvertinimo juridinei, o ne filosofinei ar psichologinei analizei, tačiau kadangi laisvas įrodymų vertinimas yra ne tik teisinė, bet ir filosofinė, psichologinė kategorija, nebus išvengta ir filosofinių, psichologinių apmąstymų.

Taikytos metodikos apibūdinimas. Šiame straipsnyje taikomi įvairūs tyrimo metodai – sisteminės analizės, lyginamasis, loginis, dokumentų analizės ir kt.

Sisteminės analizės metodu siekiama atskleisti laisvo įrodymų įvertinimo teisinį reglamentavimą bei jo taikymą teismų praktikoje. Loginis metodas padėjo formuluoti apibendrinimus, išvadas, kad būtų kuo tiksliau ir išsamiau pateikti nagrinėjami klausimai. Lyginamuoju metodu bandoma palyginti užsienio valstybių ir Lietuvos laisvo įrodymų vertinimo teorinius ir praktinius aspektus. Dokumentų analizės metodas padėjo nagrinėti įrodymų vertinimą reglamentuojančias CPK normas bei šių normų taikymą teismų praktikoje.

1. LAISVAS ĮRODYMŲ VERTINIMAS LIETUVOS CIVILINIAME PROCESĖ

Teisingas įrodymų įvertinimas turi tiesioginę įtaką teismo sprendimo arba nutarties priėmimo pagrįstumui ir teisėtumui, todėl neabejojama, kad šis principas turi ypač didelę reikšmę civiliniame procese. Tačiau, nepaisant įrodymų vertinimo reikšmingumo, ir teismų praktikoje, ir Lietuvos teisės doktrinoje minėto instituto analizei skiriama per mažai dėmesio. Galbūt tai yra viena iš priežasčių, turinčių įtakos priimant neteisėtus ir nepagrįstus teismo sprendimus¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra panaikinęs žemesnės instancijos teismo sprendimus dėl netinkamo įrodymų vertinimo. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 1 d. priimtoje nutartyje [1] buvo konstatuota, kad teismas netinkamai įvertino byloje esančius įrodymus ir taip pažeidė CPK 185 straipsnyje įtvirtintą laisvo įrodymų vertinimo principą.

CPK tik viename straipsnyje bandoma apibrėžti įrodymų įvertinimą. CPK 185 straipsnis numato, kad teismai įvertina byloje esančius įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu vadovaujantis įstatymais. Jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis (pvz., CPK 197 str.). Taigi įstatymų leidėjas yra suteikęs teismui teisę, taip pat ir pareigą vi-

sapusiškai ir objektyviai įvertinti įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą, tačiau nurodant motyvus (pagrindžiant), kodėl daromos vienokios arba kitokios išvados.

Pažymėtina, jog įstatymas nereikalauja, kad teisėjas būtų visiškai įsitikinęs tam tikrų faktų buvimu arba nebuvimu. Jeigu pateikti įrodymai leidžia teismui padaryti išvadą, kad yra didesnė tikimybė, jog tam tikri faktai egzistavo negu neegzistavo, teismas pripažįsta tuos faktus nustatytais. CPK 176 straipsnio 1 dalis numato, kad įrodinėjimo tikslas – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja. Aptariamo straipsnio analizė leidžia teigti, kad CPK apibrėžtas įrodinėjimo tikslas yra tikimybių pusiausvyros principo išraiška, kurios esmė sudaro laisvas įrodymų vertinimas, t. y. teismui suteikiama teisė spręsti, kurie byloje esantys įrodymai leidžia labiau tikėti, kad tos aplinkybės (faktai) buvo, nei kad nebuvo.

Taigi atsižvelgiant į įstatyme suformuluotą įrodinėjimo tikslą (CPK 176 str.) ir į tai, jog įstatymas reikalauja, kad teismas įrodymus vertintų pagal savo vidinį įsitikinimą, taip pat į tai, kad jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios (CPK 185 str.), reikėtų pripažinti, jog Lietuvos civiliniame procese yra laisvo įrodymų įvertinimo elementų.

Ir teismų praktikoje, ir teisės doktrinoje sutartinai teigiama, kad Lietuvoje galioja laisvas įrodymų vertinimas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad įstatyme (CPK) yra įtvirtintas laisvas įrodymų vertinimo principas, pagal kurį bet kurios informacijos įrodomąją vertę nustato teismas vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu, pagrįstu visapusišku ir objektyviu visų aplinkybių išnagrinėjimu. Įrodymų vertinimas civilinėje byloje grindžiamas vadinamąja tikėtinumo taisykle (tikimybių pusiausvyros principu), pagal kurią apie tam tikrų faktinių aplinkybių buvimą teismas gali konstatuoti tada, kai jam nekyla didelių abejonių dėl jų egzistavimo, todėl nereikalaujama, kad teismas būtų visiškai įsitikinęs, ar tikros aplinkybės yra ar ne. Teismas gali daryti išvadą, kad tam tikros aplinkybės (faktai) yra, tada, kai byloje esantys įrodymai leidžia labiau tikėti, kad tos aplinkybės (faktai) buvo, nei kad nebuvo [1]. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad įrodymų vertinimo tikėtinumo taisyklės esmė yra ta, jog įgyvendinamas laisvas įrodymų vertinimo principas [2].

Laisvo įrodymų vertinimo koncepcijos nuosekliai buvo laikomasi ir iki šiuo metu galiojančio CPK įsigaliojimo (2003 m. sausio 1 d.). Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „CPK 65 straipsnis įtvirtina laisvą įrodymų vertinimo principą, pagal kurį bet kurios informacijos įrodomąją vertę nustato teismas, vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu, pagrįstu visapusišku, pilnutiniu ir objektyviu visų bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu. Tai reiškia, kad niekas negali iš anksto nustatyti, kaip teismas privalo įvertinti vieną ar kitą įrodymą. Jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios, todėl teismas privalo įvertinti visą byloje esančią faktinę medžiagą laikydamasis Civi-

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 9 d. nutartis, priimta UAB „Lenaers ir Co“ ir kt.; bylos Nr. 3K-3-70/2005 m.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 30 d. nutartis, priimta VI Registrų centras Kauno filialas ir kt. byloje; bylos Nr. 3K-3-67/2006 m.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis, priimta UAB „Linova“ ir kt. byloje; bylos Nr. 3K-3-28/2006 m.

linio proceso kodekso nustatytų įrodymų sąsajumo, leistinumo ir įrodymų vertinimo taisyklių. Teismo, kaip savito įrodinėjimo subjekto civiliniame procese, funkcijos pasireiškia tuo, kad jis vertina ir tiria šalių pateiktus įrodymus ir, remdamasis įrodymų vertinimu, daro išvadą apie įrodinėjimo dalyką sudarančių faktų buvimą ar nebuvimą“ [3].

Tai, kad CPK įtvirtina laisvą įrodymų vertinimą, pripažįstama ir Lietuvos teisinėje literatūroje. V. Valančius ir A. Driukas rašo, kad CPK 185 straipsnis įtvirtina laisvo įrodymų vertinimo principą ir jo esmė – galutinai ir privalomai įvertinti įrodymus skirta teismo kompetencijai [4, p. 370]. Tokios pat nuomonės laikosi ir V. Mikelėnas teigdamas, kad CPK 185 straipsnis įtvirtina laisvo įrodymų vertinimo principą [5, p. 195].

Tačiau nereikėtų suprasti, kad laisvas įrodymų vertinimas reiškia vertintojo (teisėjo) savivalę. Teismas, vertindamas įrodymus, pirmiausia yra saistomas įstatymo, t. y. įstatymas nustato laisvo įrodymų vertinimo taisykles, kurių privalo laikytis teismas vertindamas įrodymus. Pažymėtina, kad taisyklių nustatymas nereiškia teismo diskrecijos teisės laisvai vertinti įrodymus ribojimu. Teismas yra laisvas vertindamas įrodymus pagal įstatymą. Kaip minėta, CPK 185 straipsnio 1 dalis išakmiai nustato, kad vidinis įsitikinimas pirmiausia turi būti pagrįstas visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo nagrinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu. Tai reiškia, kad teismas sprendimo motyvuojamojoje dalyje privalo nurodyti įrodymų, kuriais grindžia savo išvadą apie reikšmingas bylai aplinkybes, įvertinimą bei argumentus. CPK 270 straipsnio 4 dalies 3 punktą išakmiai numato, kad teismo sprendimo motyvuojamojoje dalyje privalo būti nurodytas įrodymų, kuriais grindžiamos teismo išvados, vertinimas bei argumentai, dėl kurių teismas atmetė kuriuos nors įrodymus.

Fakta, kad teismas, vertindamas įrodymus, privalo laikytis įstatymo nustatytų taisyklių, patvirtina ir teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra konstatavęs [6], kad teismas, vertindamas įrodymus, vadovaujasi įrodymų vertinimo taisyklėmis, suformuluotomis CPK 176-182 straipsniuose, t. y. turi laikytis įrodymų leistinumo ir sąsajumo taisyklių (CPK 177-181 str.), turi įsitikinti, ar nepaneigtos pagal įstatymus nustatytos prezumpcijos, ar yra prejudicinių faktų (CPK 182 str.). Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas išaiškino, kad įvertindamas įrodymus teismas turi įsitikinti, ar tinkamai buvo paskirstytos įrodinėjimo pareigos, ar įrodymai susiję su įrodinėjimo dalyku, ar jie yra leistini, patikimi, ar nebuvo pateikta suklastotų įrodymų, ar nepaneigtos pagal įstatymus nustatytos prezumpcijos, ar yra prejudicinių faktų [7].

Taigi teisėjo laisvas įrodymų vertinimas bus pagrįstas, jeigu teismas atsakys į šiuos klausimus: pirma, ar teisingai nustatytos aplinkybės, turinčios reikšmės teisingam bylos išnagrinėjimui; antra, ar pakankamai surinkta įrodymų; trečia, ar įrodymai ištirti nešališkai, visapusiškai; ketvirta, ar tinkamai buvo paskirstytos įrodinėjimo pareigos; penkta, ar įrodymai susiję su įrodinėjimo dalyku; šešta, ar jie yra leistini; septinta, ar nepaneigtos pagal įstatymus nustatytos prezumpcijos; aštun-

ta, ar teisingai pritaikytas ir išaiškintas įstatymas.

Tačiau kyla klausimas, ar didesnės įrodomosios galios įrodymai, nustatyti atskiruose teisės aktuose², bei CPK 197 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybės institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų, neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią, o aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais, nepaneigia laisvo įrodymų vertinimo principo galiojimo Lietuvos civiliniame procese. Norint atsakyti į šį klausimą reikėtų išsamiau panagrinėti laisvo įrodymų vertinimo turinį bei atskirus jo elementus.

2. LAISVO ĮRODYMŲ VERTINIMO ELEMENTAI

Teisinėje literatūroje laisvas įrodymų vertinimo turinys atskleidžiamas skirtingai. A. G. Kovalenko nuomone, laisvo įrodymų vertinimo pagrindą sudaro du veiksniai: a) vidinis teisėjo įsitikinimas; b) jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios [9, p. 112]. Šiai nuomonei pritaria V. Valančius, A. Driukas teigdami, kad CPK 185 straipsnis įtvirtina laisvą įrodymų vertinimo principą [4, p. 370]. Tokios pačios nuomonės laikosi ir V. Mikelėnas teigdamas, kad Lietuvos civiliniame procese laisvo įrodymų vertinimo principas atsispindi CPK 185 straipsnyje [5, p. 195]. Kaip minėta, pagal CPK 185 straipsnį laisvą įrodymų vertinimą lemia šie elementai: teismas įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą ir jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios.

Šiek tiek kitokios nuomonės laikosi I. V. Rešetnikova. Laisvą įrodymų vertinimą ji sieja tik su vidinio teismo įsitikinimo elementu [8, p. 200].

M. A. Fokina su laisvu įrodymų vertinimu sieja du dalykus: pirma, vidinį teismo įsitikinimą ir, antra, nešališkumą, visapusiškumą [9, p. 113].

Autoriui priimtinausia tų teisininkų nuomonė, kurie teigia, kad laisvą įrodymų vertinimo turinį sudaro vidinis įsitikinimas ir įrodymų įrodomosios galios nenustatymas. Kiti elementai, tokie kaip visapusiškumas, nešališkumas, yra bendri visam civiliniam procesui ir padeda pasiekti įrodinėjimo tikslą.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, reikėtų pripažinti, kad iš esmės pritariama nuomonei, jog vienas iš esminių

² Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo 4 straipsnis bei Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro įstatymo 3 straipsnio 4 dalis numato, kad nekilnojamojo turto kadastrė įrašyti bei nekilnojamojo turto registre esantys duomenys nuo jų įrašymo laikomi teisingais ir išsamiais, kol jie nenuginčyti įstatymų nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnio 2 dalis nustato, kad pripažįstama, jog notarine forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai yra nustatyti ir neįrodinėjami iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais. CPK 635 straipsnio 4 dalis numato, kad antstolio surašytas aplinkybių konstatavimo protokolas laikomas oficialiu rašytiniu įrodymu ir turi didesnę įrodomąją galią.

laisvo įrodymų vertinimo elementų yra įrodymų vertinimas pagal savo vidinį įsitikinimą. Tokia nuomonė yra visiškai logiška, nes reikalavimas vertinti įrodymus pagal vidinį įsitikinimą negali būti nelaisvas. Pati sąvoka „vidinis įsitikinimas“ suponuoja asmens teisę vertinti įrodymus laisvai (nepriklausomai), vadovaujantis savo žiniomis, sąžinė, profesinės pareigos, etikos reikalavimais ir pan. Tačiau tai nereiškia, kad vertinant įrodymus pagal vidinį įsitikinimą gali pasireikšti teisėjo savivalė. Vidinis įsitikinimas turi būti motyvuotas ir pagrįstas įrodymais, kuriuos pats teisėjas ištyrė ir įvertino nagrinėdamas bylą.

Tačiau diskutuotinas klausimas dėl CPK įtvirtintos nuostatos, kad tam tikra įrodymų rūšis turi *prima facie* įrodomąją galią prieš kitus įrodymus.

CPK didesnę įrodomąją galią suteikia vienai iš įrodymų rūšių – oficialiems rašytiniams įrodymams. CPK 197 straipsnio 2 dalis numato, kad dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybės institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų, neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią, o aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais. Tai reiškia, kad valstybės ir savivaldybės institucijų išduoti rašytiniai įrodymai, kuriais remiasi viena iš šalių, laikomi visiškai įrodytais ir jų teismas neprivalo vertinti.

Pasak V. Valančiaus, A. Driuko, didesnės įrodomosios galios suteikimas vienai iš įrodymų rūšių – oficialiems rašytiniams įrodymams – laikytinas proceso koncentruotumo ir operatyvumo tikslais pateisinama civiliniame procese galiojančių įrodymų lygybės ir laisvo įrodymų vertinimo principų išimtimi [4, p. 371]. Reikėtų sutikti su minėtų autorių nuomone, kad vienai iš įrodymų rūšių – oficialiems rašytiniams įrodymams – didesnės įrodomosios galios suteikimas vertintinas kaip bendros taisyklės išimtis, tačiau kyla klausimas, ar įstatymo leidėjui numatius išimtis galime kalbėti apie visiškai laisvą įrodymų vertinimą. Juk laisvo įrodymų vertinimo esmė yra ta, kad įstatymas nenumato jokių formalinių įrodymų vertinimo kriterijų, kad jokie įrodymai neturi iš anksto nustatytos galios, kad nė viena įrodymų rūšis nėra pranašesnė už kitas. Panašios nuomonės yra ir M. K. Treušnikovas teigdamas, kad apie laisvą įrodymų vertinimą galima kalbėti tik tada, jeigu įstatyme arba kituose norminiuose teisės aktuose nebus nustatyta įrodymų įrodomoji galia bei įrodymų reikšmė, jeigu įrodymai byloje bus vertinami pagal jų savybes, įrodomuosius požymius, nė viena įrodinėjimo priemonė neturi pirmenybės prieš kitą, įrodymų tikrumas pasireiškia lyginant vienus įrodymus su kitais, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes [13, p. 164].

Pažymėtina ir tai, kad ne vienu atveju didesnė įrodymų įrodomoji galia nustatoma atskiruose teisės aktuose. Kaip minėta, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo 4 straipsnis [15] ir Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastrų įstatymo 3

straipsnio 4 dalis [16] numato, kad nekilnojamojo turto kadastrė įrašyti bei nekilnojamojo turto registre esantys duomenys nuo jų įrašymo laikomi teisingais ir išsamiais, kol jie nenuginčyti įstatymų nustatyta tvarka ir kt.

Taigi atsakant į klausimą, ar vis dėlto Lietuvos civiliniame procese galioja laisvas įrodymų vertinimo principas, reikėtų pažymėti, kad CPK yra įtvirtinti laisvo įrodymų vertinimo elementai, tačiau kalbėti apie visiškai laisvą įrodymų vertinimą, autoriaus nuomone, būtų neteisinga. Konstatuotina, kad pagal CPK teismas yra laisvas vertinti įrodymus tiek, kiek tai neribojama įstatymu. Įstatymo leidėjo nuostata, kad oficialūs rašytiniai įrodymai turi *prima facie* įrodomąją galią prieš kitus įrodymus, vertintina kaip laisvo įrodymų vertinimo principo bei teismo diskrecijos teisės laisvai vertinti įrodymus ribojimu.

Aptariant vieną iš esminių laisvo įrodymų vertinimo elementų – vidinį teisėjo įsitikinimą – pažymėtina, kad šis elementas turi sudėtingą turinį, kuriame dinamiškai sąveikauja objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai [9, p. 117].

Teisėjo asmenybę lemia subjektyvūs veiksniai, t. y.: a) kultūros lygis; b) pasaulėžiūros lygis; c) teisinė sąmonė; d) sąžinė; e) darbo patirtis; f) profesinės pareigos jausmas. Teisėjo vidinio įsitikinimo subjektyvusis veiksnys pasireiškia jo įsitikinimu dėl nustatytų faktų patikimumo, leistinumo, sąsajumo bei suvokiant asmeninę atsakomybę už teisingą bylos išsprendimą.

Objektyvūs teisėjo įsitikinimo veiksniai yra nagrinėjamos faktinės bylos aplinkybės, kuriomis remiantis surašomas motyvuotas teismo sprendimas arba nutartis. J. K. Orlovas yra pažymėjęs, „kad vienintelė vidinio įsitikinimo objektyvizacijos išorinė forma yra argumentuotas teismo sprendimas ar nutartis“ [10, p. 19–20]. Tokios nuomonės laikosi ir Lietuvos įstatymų leidėjas CPK 270 straipsnio 4 dalies 3 punkte įtvirtindamas nuostatą, kad teismo sprendimo motyvuojamojoje dalyje privalo būti nurodytas įrodymų, kuriais grindžiamos teismo išvados, vertinimas bei argumentai, dėl kurių teismas atmetė tam tikrus įrodymus.

Taigi būtų galima išskirti dvi vidinio įsitikinimo ypatybes: objektyviają ir subjektyviają. Tais atvejais, kai kalbame apie subjektyviają vidinio įsitikinimo ypatybę, turime omenyje vidinį įsitikinimą kaip psichologinę, filosofinę kategoriją. Tokiai nuomonei pritaria S. V. Kuryliovas. Pasak jo, vidinį teismo įsitikinimą sudaro teismo psichologinė būseną – nebuvimas visiško įsitikinimo ieškomo fakto egzistavimu“ [14, p. 114].

J. K. Orlovas rašė, kad „vidinis įsitikinimas iš esmės formuojasi pasąmonės lygiu. Todėl šitas procesas yra nekontroliuojamas“ [10, p. 19–20].

A. G. Davtian teigimu, vidinis teisėjo įsitikinimas dėl faktinių aplinkybių tikrumo negali būti objektyvus, jis nuo pat pradžių ir visada išreiškia tik subjektyvų asmeninį teisėjo įsitikinimą [12, p. 76].

V. F. Bohano nuomone, vidinis įsitikinimas – tai psichologinė teisėjo būseną, pasireiškianti abejotumo arba tikrumo jausmu [11, p. 12–14].

Taigi aptariamo elemento analizė leidžia teigti, kad vidinis įsitikinimas – tai vienas iš esminių laisvo įrody-

mo vertinimo elementų, kurio turinį lemia objektyvūs ir subjektyvūs tarpusavyje sąveikaujantys veiksniai, nuo kurių priklauso įrodymų įvertinimo rezultatas.

IŠVADOS

1. Pagal CPK teismas nėra absoliučiai laisvas vertindamas įrodymus. Laisvą įrodymų vertinimą reglamentuoja įstatymu nustatytos taisyklės, kurių teismas privalo laikytis. Tačiau nustatytos taisyklės nereiškia teismo diskrecijos teisės laisvai vertinti įrodymus ribojimo. Teismas yra laisvas vertindamas įrodymus pagal įstatymą.

2. Laisvo įrodymų vertinimo esmė yra ta, kad jokie įrodymai neturi iš anksto nustatytos galios, kad nė viena įrodymų rūšis nėra pranašesnė už kitas, kad įstatyme neretėtų būti jokių formalių įrodymų vertinimo kriterijų.

3. CPK nustačius, kad rašytiniai įrodymai turi *prima facie* įrodomąją galią prieš kitus įrodymus, toks teisinis reguliavimas vertintinas kaip laisvo įrodymų vertinimo ribojimas.

4. Vidinis įsitikinimas – tai vienas iš esminių laisvo įrodymo vertinimo elementų, kurio turinį sudaro tarpusavyje sąveikaujantys objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai, nuo kurių priklauso įrodymų įvertinimo rezultatas.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis, priimta UAB „Linova“ ir kt. byloje; bylos Nr. 3K-3-28/2006 m., kategorija 21.4.14; 114.11; 52.3.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 30 d. nutartis, priimta VĮ Registrų centras Kauno filialas ir kt. byloje; bylos Nr. 3K-3-67/2006 m.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 26 d. nutartis, priimta Danutės Bražulienės ir kt. byloje; bylos Nr. 3K-3-297/2003 m., kategorija 21.4.14; 114.11; 52.3.
4. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. T. 1. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
5. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. T.1. – Vilnius: Justitia, 2003.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 21 d. nutartis, priimta AB „Vilniaus kranai“ ir kt. byloje; bylos Nr. 3K-3-189/2005 m., kategorija 33.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 51 „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“.
8. Решетникова И. В. Доказательственное право в российском судопроизводстве. – Екатеринбург. 1999.
9. Коваленко А. Г. Институт доказывания в гражданском и арбитражном судопроизводстве. – Москва, 2004.
10. Орлов Ю. К. Заключение эксперта как источник выводного знания в судебном доказывании. – Москва, 1985.
11. Бохан В. Ф. Формирование убеждения судей при рассмотрении уголовных дел в суде первой инстанции. – Минск, 1970.

12. Филимонов Б. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. – Москва, 1994.
13. Треушников М. К. Судебные доказательства. – Москва, 1999.
14. Курьлев С. В. Объяснения сторон как доказательство в советском гражданском процессе. – Москва, 1956.
15. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymas // Valstybės žinios. 2001. Nr. 55-1948.
16. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 57-2530.

INDEPENDENT EVALUATION OF EVIDENCES IN A CIVIL PROCEEDING: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Žilvinas Terebeiza*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Obviously, the topic of the free evaluation of evidence is rather wide, and the presentation of the detailed analysis of the free evaluation of evidence shall considerably exceed the form of an article; therefore, this article shall not cover the peculiarities of the principle of the free evaluation of evidence at separate stages of the civil procedure, stages of averment, as well as shall not include the analysis of the evaluation peculiarity of specific evidence types; however, it shall try to reveal the content of the free evaluation of evidence, its separate elements.

In this article more attention shall be paid to the judicial but not philosophical or psychological analysis of the free evaluation of evidence; however, understanding, that the free evaluation of evidence is not only a legal but also a philosophical, psychological category, we shall not avoid philosophical, psychological considerations.

The article shall try to reveal the content of the free evaluation of evidence, its separate elements, and to draw some general conclusions, which are significant when applying the regulations of the Civil Code of the Republic of Lithuania, that regulate the evaluation of the evidence. The article shall not cover the peculiarities of the free evaluation of evidence at separate stages of the civil procedure, stages of averment, and the analysis of the evaluation peculiarities of separate evidence types.

Keywords: evidence, averment, free evaluation of evidence, admissibility of evidence, correlation of evidence, internal conviction of the court.

* Lecturer of the Department of Civil Procedure of Mykolas Romeris University.